



حریم خصوصی افراد و قلمروهای آن

مطهره هداوند

کارشناس حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند، تهران، ایران.

m.hadavand1999@gmail.com

چکیده

یکی از مهمترین فاکتورهای امنیت در هر جامعه ای آن است که افراد احساس کنند که در حریم خصوصی خود امنیت دارند و از حق آنان درباره این حریم دفاع می کنند. حریم خصوصی افراد نیز در راستای حقوق خصوصی می باشد. علاوه بر این این حریم قلمروهایی دارد که در این مقاله مورد بررسی قرار می گیرد. روش این تحقیق از نوع کتابخانه ای می باشد که با بهره گیری از منابع معتبر و کتب و مقالات مرتبط در طول یک ماه انجام پذیرفته است. در نهایت اینکه پس از بررسی های به عمل آمده دریافتیم که از مهمترین عواملی که امروزه حریم خصوصی اشخاص به ویژه حریم خصوصی اطلاعاتی ایشان را به چالش کشانیده را می توان از اینترنت، کامپیوتر پیشرفته، پایش مداوم و گسترده شهروندان در اماکن عمومی توسط دوربین های مداربسته و غیره قلمداد کرد. لزوم حمایت از حریم خصوصی و عدم مداخله در امور خصوصی دیگران در انجیل و تورات و چین باستان و یونان ریشه عمیق داشته و یکی از آموزه های مهم دین اسلام نیز می باشد.

واژگان کلیدی: حقوق خصوصی، مسئولیت مدنی، حریم خصوصی اشخاص.



مقدمه

عنوان حریم خصوصی در زبان محاوره و نیز مباحث فلسفی، سیاسی و حقوقی مکررا استعمال می شود ولی به دلیل مبهم بودن و دوگانگی تعاریف از نظر تفسیر مضیق و موسع آن و همچنین برداشت های توصیفی و دستوری از آن بین صاحب نظران هنوز تعریف متقن و مشخصی از آن ارائه نشده است. حق حریم خصوصی یک ریشه تاریخی دارد، در کتاب انجیل، قوانین یهود و یونان باستان و مکتب اسلام مورد توجه بوده است. حریم خصوصی را میتوان قلمروی از زندگی هر فرد دانست که انتظار دارد دیگران بدون رضایتش به آن قلمرو وارد نشوند یا به اطلاعات آن قلمرو دسترسی نداشته باشند، منازل و اماکن خصوصی، جسم افراد، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی از مهمترین عرصه حریم های خصوصی هستند، ورود بدون اجازه به منازل و اماکن خصوصی، ایست و بازرسی ها و تفتیش های بدنی، رهگیری انواع مکالمات و ارتباطات، دسترسی به اطلاعات شخصی، افشای مسائل خصوصی در رسانه ها و جامعه، دخالت در امور دیگران و پائیدن افراد از مهمترین مصادیق ورود به حریم خصوصی محسوب میشود.

جوامع مختلف تعاریف گوناگونی از مفهوم حریم خصوصی دارند که اغلب رویکرد آنها به مفهوم حریم خصوصی افراد با هنجاره ای اجتماعی و اخلاقی تنظیم میگردد لذا هرچند لزوم حمایت از حریم خصوصی و عدم مداخله در امور خصوصی دیگران یکی از آموزه های مهم اسلام میباشد و در آیات متعددی از قرآن مجید از جمله آیات ۲۷ و ۲۸ سوره مبارکه نور و آیه ۱ و ۲ سوره حجرات بر لزوم رعایت حریم خصوصی تاکید شده، سنت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) و سیره مسلمانان نیز سرشار از توصیه هایی در پرهیز از نقض مصادیق مختلف حریم خصوصی است بطوریکه موضع اسلام در مواجهه با مقوله حریم خصوصی یک موضع به اصطلاح تحویل گرایانه است یعنی حریم خصوصی در قالب مصادیقی چون ممنوعیت سوء ظن، ورود بدون اذن به منازل دیگران، استقراق سمع و بصر، حق مالکیت، حق آزادی از تجسس، حق برخورداری از اصل برائت، حق غیر قابل تعرض بودن حقوق وابسته به شخصیت مورد حمایت واقع شده است بطوریکه نقض این حریم بعنوان اقدامی توهین آمیز نسبت به شرافت بشری قلمداد می شود ولی با این وجود متأسفانه نه در نظام حقوقی ایران و نه در نظام سایر کشورهای مسلمان و غیره، چه در تدوین قوانین و مقررات مربوط به حریم خصوصی و چه در رویه های علمی، اهمیت این حق و آثار ناشی از آن در روابط افراد با یکدیگر و با حکومت چنانچه باید درک نشده و حمایت های لازم از آن صورت نگرفته است که یکی از دلایل این وضع تاسف انگیز ناآگاهی از احکام اسلام در باره ی حریم خصوصی است لذا شناخت موارد حریم خصوصی و مصادیق آن در جهت احیاء این حق و صیانت از آن را میتوان از وظایف دولت دانست.

حریم خصوصی افراد یکی از معیارهایی است که در صورت نقض آن افراد احساس نا امنی می کنند و در صورتیکه قوانین حریم خصوصی رعایت شود آنها احساس امنیت می کنند. حریم خصوص در راستای حقوق خصوصی عمل می کند و اینکه دولت بتواند در این زمینه از حق افراد دفاع کند توانسته رضایت آنان را جلب کند. به همین منظور در این مقاله علاوه بر بررسی حقوق و حریم خصوصی افراد قلمروهای حریم خصوصی را مورد بررسی قرار می دهیم.

یافته ها

یکی از مهمترین حق های فردی حق داشتن حریم خصوصی است. وجود حریم خصوصی باعث میشود که آزادی انسان در جنبه های مختلف مورد محافظت قرار گیرد. حق حریم خصوصی موضوعی فرهنگی و اجتماعی و یکی از ارزشمند ترین مفاهیم نظام های حقوقی توسعه یافته است که ارتباطی تنگاتنگ با استقلال، آزادی، شخصیت و کرامت انسانی داشته و هدف آن تعالی شخصیت انسان و به دیگر سخن تکریم تمامیت مادی و معنوی انسان است. با آنکه اصطلاح حریم خصوصی مکرراً در زبان محاوره و مباحث فلسفی و سیاسی و حقوقی استعمال و ریشه عمیق در مباحث جامعه شناختی و انسان شناختی دارد ولی هنوز



تعریف یا تحلیل واحدی از این اصطلاح ارائه نشده است بطور کلی فلاسفه حال و گذشته و قضات و نظریه پردازان حقوقی همواره از دشواری ارائه تعریف اکتناع کننده از مفهوم حریم خصوصی شکوه کرده اند که به مواردی از آن خواهیم پرداخت.

تام گرتی معتقد بوده حریم خصوصی برای حقوق دانان بیش از هر چیز دیگری واجد یک ظرفیت متلون و متغییر است. از طرفی مفهوم حریم خصوصی هرگز مورد توافق دولتها و مدیران جامعه قرار نگرفته است. زیرا قائل شدن به یک مفهوم واحد که مورد توافق باشد دولتها را در اجرای برنامه های نظارتی خود محدود می نماید لذا بخاطر فرار از این محدودیت و مقید نشدن به قالب های حقوقی که می تواند در قوانین اساسی و عادی کشور ها نیز بازتاب یابد. دولتها هرگز خود را در محدوده تنگ تعاریف رسمی و قانونی قرار نمی دهند تا هر زمان لازم آید بتوانند به حریم خصوصی پا گذارند اما آنچه که در تعریف حریم خصوصی میتوان گفت این است که حریم خصوصی به مجموعه اطلاعات و مسائل حوزه های خصوصی و آزادی های فردی است که شخص نمیخواهد کسی بدون اطلاع و رضایت او نسبت به آن دسترسی حاصل و به آنها تعرض شود(انصاری، ۱۳۸۶). با این وصف حریم خصوصی را می توان به دو دسته حریم خصوصی مادی و معنوی تقسیم کرد.

حریم خصوصی مادی همانا مکان یا حدی است که شخص به تنهایی یا به همراه جمعی دیگر در آن مکان یا حد از حقوق اختصاصی تقریباً مطلق برخوردار است که توسط اشخاصی انتخاب می شود بطوری که ورود و خروج آن محدودیت داشته و اعتبار آن قائم به شخص است (Solove, 2002). حریم خصوصی معنوی، که اغلب جنبه سری و محرمانه داشته و اصولاً در مقابل قوای حاکم آسیب پذیر است. چرا که حمایت قانونی از آن کم رنگ تر است و همواره و بی تردید وابسته و قائم به شخص بوده، این حریم جزء خواسته ها، علایق ذهنی شخصی می باشد که همیشه همراه شخصیت و ایده های اوست حتی اگر تجسم مادی یافته و نزد او نباشد. مانند یک دفترچه یادداشت خاطرات یا نامه خصوصی، بطوریکه با از بین رفتن شخص، حریم خصوصی او نیز موقعیت نخواهد داشت.

با توجه به تعاریف گفته شده در توصیف حریم خصوصی ۵ مورد از قلمرو و مصادیق این حریم را مورد بررسی قرار داد:

۱) حریم منزل و خلوت افراد:

حریم منزل که شخص آن را مطابق قوانین بعنوان محل خلوت و استراحت و انجام امور شخصی و خانوادگی خود انتخاب کرده است از مهمترین مقوله های حریم خصوصی است مانند خانه ها، چادرهای مسکونی، اطاق های اختصاصی، هتل ها، مهمان سراها، اطاق های استراحت بیمارستان ها و مکان هایی که افراد آزاد هستند که در غیر از منزل و حتی در مکان های عمومی خلوت اختیار کنند و انتظار داشته باشند که هویت و احوال آنها بدون رضایتشان به دیگران مخابره نشود (انصاری، ۱۳۸۶).

۲) حریم جسمانی افراد:

حق اشخاص در حمایت و مصون از تعرض بودن تمامیت جسمانی و بدنی ایشان از جمله جنبه های مرتبط با سلامت جسمی و روحی و همچنین مشخصات و خصوصیات محرمانه بدنی آنها میب اشد که محافظت از جسم افراد در مقابل هرگونه بازرسی، تفتیش و نظیر آن را در بر می گیرد. زیرا این حق از ازمنه قدیم نزد جوامع به رسمیت شناخته شده و همه افراد ساکن در یک سرزمین حق دارند در چارچوب قانون رفت و آمد و توقف نمایند و این حریم باید محافظت و دور از نظاره باشد بطوریکه نه تنها اشخاص ملزم به رعایت این حریم خواهند بود بلکه دولت حاکم نیز مکلف است در مقام حامی و مدافع حقوق شهروندی نه تنها از دست یازی به نقض حقوق مذکور اجتناب کند بلکه از تجاوز اشخاص ثالث به این حقوق نیز ممانعت به عمل آورد بر این اساس تفتیش عقاید، تفتیش داخلی بدن، متوقف ساختن افراد برای پرسیدن یک یا چند سوال از آنها چنانچه بر خلاف رضایت آنها باشد، تفتیش وسایل همراه یا وسایل نقلیه با آزادی عمل و شد و امنیت افراد در تعارض است و باید توجیحات قانونی قابل قبولی برای مشروع بودن چنین اقداماتی وجود داشته باشد که در هر صورت حمایت از این حقوق از وظایف ذاتی دولت است(انصاری، ۱۳۸۶).



۳) حریم اطلاعاتی:

حریم اطلاعاتی عبارت است از حق اولیه افراد در محرمانه ماندن و جلوگیری از تحصیل، پردازش و انتشار داده های شخصی مربوط به ایشان، مگر در موارد مصر قانونی (اصلائی، ۱۳۸۹). هر چند حریم خصوصی بعنوان اصل سازمان بخش جامعه ی مدنی شناخته شده است که در بطن قرارداد اجتماعی هر جامعه مضمر است و زمینه هم زیستی مسالمت آمیز در آن جامعه را فراهم می سازد و انسانها بنا بر علل مختلف تمایل دارند که داده ها و اطلاعات مرتبط با ایشان برخلاف منافع و علایق آنها پردازش نشوند ولی در سال های اخیر، تحولات تکنولوژیکی، تحصیل، ضبط و ذخیره حجم انبوهی از اطلاعات کاملاً خاص درباره ی افراد را میسر ساخته است که یک خطر جدی برای انسان است. چراکه افشاء این اطلاعات چه بسا ممکن است نه تنها به ضرر فرد مورد نظر جمع آوری شده و بکار رود بلکه ممکن است جامعه نیز در سطح کلان از این امر متضرر شود. بطوریکه افراد جامعه ممکن است از جمع آوری اطلاعات رفتاری در خانه، محل کار و غیره بی اطلاع باشند و این در حالی است که تهدیداتی نسبت به حریم خصوصی از ناحیه دولت و واحد های شبه دولتی متصور است همچنانکه جورج اورل در مورد تاثیر تحولات تکنولوژی و نقض حریم خصوصی میگوید: در گذشته هیچ دولتی قدرت نداشت تا شهروندان خود را تحت نظارت دائم قرار دهد با وجود این، اختراع چاپ، دست اندازی در افکار عمومی را آسان ساخت و اختراع فیلم و رادیو این روند را گسترش بخشید، با تحول تلوزیون و پیشرفت فنی که دریافت و ارسال همزمان با یک وسیله واحد را میسر ساخت. زندگی خصوصی پایان یافت هر شهروندی یا دسته کم هر شهروندی که به اندازه کافی ارزش نظارت داشته باشد ممکن است ۲۴ ساعت روز را زیر چشمان دولت سپری کند لازم به ذکر است از مهمترین عواملی که امروزه حریم خصوصی اشخاص به ویژه حریم خصوصی اطلاعاتی ایشان را به چالش کشانیده را می توان از اینترنت، کامپیوتر پیشرفته، پایش مداوم و گسترده شهروندان در اماکن عمومی توسط دوربین های مدار بسته و غیره، پایش جغرافی کاربران ارتباطات سیار از طریق تلفن همراه و غیره، پیشرفت های چشمگیر دانش های مرتبط با تشخیص هویت و ویژگی های شخصی مانند شناسایی مشخصات از روی DNA، شبکه چشم، صدا، یک تار مو، دندان و غیره نام برد.

۴) حریم ارتباطات:

حریم ارتباطات حق اشخاص در امنیت و محرمانه باقی ماندن محتوای کلیه اشکال و صور مراسلات و مخابرات متعلق به ایشان و اطلاعات مربوط به آن می باشد که امنیت پست های الکترونیک، تلفن ها، پست و سایر اشکال ارتباطات را نیز به عهده دارد. ممنوع بودن تفتیش و مفتوح نمودن غیرمجاز نامه ها و همچنین رازداری و امانت داری پیک ها و پیغام رسانان که سنتی ترین اشکال ارتباطات از راه دور در معنای اعم می باشد (صادقی، ۱۳۸۶) و در زمره اصول به رسمیت شناخته شده و بدیهی نزد جوامع مختلف و مکاتب اخلاقی و مذهبی در ادوار مختلف بوده است بر همین اساس ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر مقرر می دارد: احدی در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات خود نباید مورد مداخله های خودسرانه واقع شود و شرافت و اسم و رسمش نباید مورد حمله قرار گیرد و هر کس حق دارد در مقابل اینگونه مداخلات و حملات مورد حمایت قانونی قرار گیرد.

بحث و نتیجه گیری

این مقاله تحت عنوان حریم خصوصی افراد و قلمروهای مربوط به آن به انجام رسیده است. در تهیه آن به تعاریف مختلف از حقوق خصوصی اشاره شد و چند نمونه از حقوق دیگر نیز مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت پس از بررسی حریم خصوصی افراد به بیان قلمروهای حریم خصوصی پرداخته شد. در نهایت اینکه پس از بررسی های انجام شده دریافتیم که از مهمترین عواملی که امروزه حریم خصوصی اشخاص به ویژه حریم خصوصی اطلاعاتی ایشان را به چالش کشانیده را می توان از اینترنت،



کامپیوتر پیشرفته، پایش مداوم و گسترده شهروندان در اماکن عمومی توسط دوربین های مداربسته و غیره قلمداد کرد. لزوم حمایت از حریم خصوصی و عدم مداخله در امور خصوصی دیگران در انجیل و تورات و چین باستان و یونان ریشه عمیق داشته و یکی از آموزه های مهم دین اسلام نیز می باشد. بطوریکه در آیات متعددی از قرآن مجید بر لزوم رعایت حریم خصوصی اشخاص تاکید شده و سنت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) و سیره مسلمانان نیز سرشار از توصیه هایی در پرهیز از نقض مصادیق مختلف حریم خصوصی است ولیکن نه در نظام های حقوقی ایران و نه در نظام حقوقی سایر کشورها در تدوین قوانین و مقررات مختلف مرتبط با حریم خصوصی، حمایت های لازم از آن صورت نگرفته است.

منابع

- صادقی، امیر، ۱۳۹۵، آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، میزان.
اصلانی، حمیدرضا، ۱۳۸۹، حقوق فناوری اطلاعات، چاپ دوم، میزان.
انصاری، باقر، ۱۳۸۶، حقوق حریم خصوصی، چاپ اول، تهران، سمت.
solove, D. (2002). **Conceptualizing privacy**. California law Review, vol 90(2002) ,pp.1088.